

УДК 330.341.1

ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ФАКТОР ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ

А.І. Яковлев, д.е.н., професор

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», Харків, Україна

Промисловий розвиток є основою економічного розвитку і піднесення соціально-економічного рівня життя суспільства, однак такий розвиток відбувається без належного врахування вичерпності багатьох видів ресурсів і розуміння тієї обставини, що відновлювальні здатності живої природи не безмежні.

Глобалізація, кризові явища і зростання конкуренції на світовому ринку призводять до необхідності пошуку нових шляхів підвищення ефективності виробництва. Світовий досвід показує, що рушійною силою у впровадженні інноваційних рішень стають малі підприємства, а розвиток процесів кооперації та зростання частки малих підприємств в загальному обсязі продукції великих підприємств сприяє зростанню їх конкурентоспроможності.

Сьогодні є загальновизнаним той факт, що підприємства домагаються конкурентних переваг за допомогою розробки та впровадження інновацій [1].

Довгий час у вітчизняній економічній науці, а слідом за нею і в суспільній свідомості, переважала точка зору, згідно з якою розвиток економіки визначає велике промислове виробництво. Не приділялося достатньої уваги тому, що поруч з великими індустріальними підприємствами існують і успішно працюють тисячі малих підприємств.

Як і будь яке підприємство, мале підприємство має потребу в постійному розвитку. Якщо розглядати економічний розвиток, то розробка і впровадження інновацій займає тут першочергове місце.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Інноваційна діяльність підприємств перебуває у центрі уваги багатьох вчених. Так, у статтях І.В. Федулової та Л.І. Федулової [2; 3] розглянуті проблеми інноваційного розвитку промислових підприємств України за напрямками інноваційної діяльності та витратами на інновації, а також проблеми оптимізації витрат на інноваційну діяльність. А. Амоша [1], В. Зянько [4], О.О. Маслак та К.О. Дорошкевич [7] у своїх працях наголошують на позитивних та негативних факторах, які впливають на інноваційну діяльність підприємств України. А.В. Череп [12], Л.Ф. Чумак [13], Д.О. Крикуненко [5] та В. Бурлака [2] аналізують проблеми та пріоритети розвитку інноваційної діяльності та впровадження інновацій у сучасних умовах.

Яковлев А.І. Інноваційна діяльність як фактор економічного розвитку малих підприємств.

В статті обґрунтовано передумови і актуальність інноваційної діяльності для ефективного економічного розвитку малого підприємства, розглянуто причини низької інноваційної активності та запропоновано можливі напрямки удосконалення інноваційної діяльності на малих підприємствах.

Ключові слова: мале підприємство, інновації, розвиток, інноваційна діяльність

Яковлев А.И. Инновационная деятельность как фактор экономического развития малых предприятий.

В статье обоснованы предпосылки и актуальность инновационной деятельности для эффективного экономического развития малого предприятия, рассмотрены причины низкой инновационной активности и предложены возможные направления совершенствования инновационной деятельности на малых предприятиях.

Ключевые слова: малое предприятие, инновации, развитие, инновационная деятельность

Yakovlev A.I. Innovative activity as a factor in economic development of small enterprises

The article justified background and relevance of innovation for the effective development of small businesses, examines the causes of low innovation activity and suggests possible directions for improving innovation in small enterprises.

Keywords: small business, innovation, development and innovation activities.

Проте у працях українських дослідників недостатньо уваги приділяється інноваційній діяльності як фактору розвитку малих підприємств.

Метою статті є обґрунтування необхідності здійснення інноваційної діяльності, яка є для малого підприємства запорукою економічного розвитку.

Виклад основного матеріалу

Сьогодні в економіці багатьох промислово розвинених країн робиться акцент на розвиток саме малих підприємств, які займаються розробкою та впровадженням інновацій[4].

У загальному вигляді такими підприємствами є суб'єкти господарювання, які характеризуються самостійністю, незалежністю та ризикованістю здійснення своєї діяльності і беруть участь в структурній перебудові виробництва, розширення міжнародного науково-технічного співробітництва та зростанні престижу країни в світі за рахунок розробки, впровадження і реалізації інновацій.

Хоча кожне успішне мале підприємство застосовує свою власну стратегію, глибинні принципи їх діяльності, характер і еволюція опиняються у своїй основі для всіх однаковими: лише за рахунок постійного оновлення і удосконалення продукції та процесів можливо домогтися високого рівня продуктивності і підвищувати його з плином часу.

На думку автора, мале підприємство, яке досягло конкурентних переваг, може утримувати їх тільки за допомогою постійного процесу розробки інновацій та їх удосконалення, тому що практично будь-яку нову розробку можна скопіювати. В умовах високої конкуренції, мале підприємство, яке припинить вдосконалення та впровадження інновацій зупиниться у своєму розвитку. Підтримка своїх позицій за рахунок економії на масштабах виробництва, взаємозв'язку зі споживачем або надійністю каналів збуту рано чи пізно виявляться недостатніми. Оскільки, рано чи пізно конкуренти знайдуть шляхи обходу цих переваг на основі своїх інновацій та створять кращі чи дешевші способи ведення аналогічного бізнесу.

Інноваційна діяльність підприємства – це діяльність, спрямована на пошук і реалізацію інновацій в цілях розширення асортименту і підвищення якості продукції, вдосконалення технології та організації виробництва. Інноваційна діяльність малого підприємства повинна включати: виявлення проблем підприємства; здійснення інноваційного процесу; організацію інноваційної діяльності [8].

Головна передумова та актуальність інноваційної діяльності підприємства полягає в тому, що все існуюче старіє. Тому необхідно систематично відкидати все те, що зносилося, застаріло, стало гальмом на шляху до прогресу, а також враховувати помилки, невдачі і прорахунки. Джерелом інновацій є знання, які набуває підприємство в ході своєї діяльності [13]. Саме знання втілюються у вигляді інновацій, реєструються у вигляді патентів, винаходів та авторських сві-

доцтв. Володіння знаннями є необхідною умовою здійснення інноваційної діяльності.

Сучасний економічний розвиток характеризується провідним значенням науково-технічного прогресу і інтелектуалізацією основних факторів виробництва. На частку нових знань, втілюваних у технологіях, обладнанні, освіті кадрів, організації виробництва в розвинутих країнах припадає від 80 до 95% приросту ВВП. Впровадження нових технологій стало ключовим фактором успіху в ринковій конкуренції, основним засобом підвищення ефективності виробництва і поліпшення якості товарів і послуг. Інновації є необхідною умовою успіху в конкурентній боротьбі, які дозволяють передовим підприємствам підтримувати надприбутки за рахунок монопольного використання інтелектуальної власності, яка є результатом розробки та впровадження інновацій [10].

Важливою особливістю сучасного економічного зростання є до безперервний інноваційний процес. У глобальній економічній конкуренції виграють ті країни, які забезпечують сприятливі умови для наукових досліджень і науково-технічного прогресу. Тому успіх у глобальній конкуренції тих чи інших фірм безпосередньо пов'язаний з державною науково-технічною політикою країн.

Аналіз сучасних економічних досліджень в галузі промислового розвитку [5, 7, 10, 11,] показав, що їх автори всі технічні інноваційні зміни розглядають у формі нової продукції та нових процесів. Випуск нової продукції виступає в якості надійного засобу забезпечення переваг перед конкурентами, встановлення вигідних цін і зміни частки ринку на свою користь, а також зростання рівня прибутку.

Досягненням конкурентних переваг за рахунок розробки інновацій є нова продукція, нові процеси, що впроваджені на ринку. Впровадження на ринку інноваційної продукції дає можливість малому підприємству піднятися на новий рівень і забезпечити технологічну перевагу над існуючими конкурентами. Для успіху в глобальній конкуренції малому підприємству також важливо обрати і сформулювати правильну стратегію. Правильно підібрана інноваційна стратегія створює для малого підприємства додаткові технологічні та ринкові можливості, сприяє зростанню конкурентоспроможності продукції і підприємства в цілому. До основних видів інноваційних стратегій відносяться: стратегія технологічного лідера, яка дозволяє реалізовувати можливості, що пов'язані з розробкою і впровадженням абсолютно нової продукції чи процесу; стратегія послідовника, яка пов'язана з виробництвом та реалізацією удосконаленої продукції чи процесу, аналогічної продукції; стратегія копіювання, яка пов'язана з випуском продукції на основі придбання ліцензій; та пасивна інноваційна стратегія, яка включає розробку і впровадження маркетингових і організаційних інновацій.

За даними проведених досліджень [6, 7, 8] при розробці та впровадженні інновацій найвагомішими результатами стають: підвищення продуктивності праці; забезпечення безперервного і стабільного виробничого процесу, збільшення рівня ресурсозбереження; зниження трудомісткості і одиницю продукції; покращення ефективності використання обладнання; дифузія та трансфер технологічних інновацій.

В Україні існують тенденції до збільшення імпорту і зниження конкурентоспроможності вітчизняної економіки. Крім того, енерго- і матеріаломісткість вітчизняних виробництв є значно вищою, ніж у промислово розвинених країнах. У взаєминах науки і виробництва існує також безліч труднощів. Керівники підприємств і організацій серед основних чинників інноваційної пасивності традиційно називають такі причини [8, 9]: брак власних коштів та інвестицій; необхідність придбання та створення науково-технічної бази; дефіцит фахівців у сфері технологічного менеджменту; неправильний підбір і організація розробки інноваційних проєктів.

Основні причини інноваційної пасивності малих підприємств можна віднести до таких основних груп: інвестиційно фінансова та виробничо-економічна. Низька активність малих підприємств по впровадженню інновацій зумовлюють пошук факторів розвитку інноваційної діяльності та розробку заходів щодо прискорення інноваційних процесів на малих підприємствах [2].

У цьому контексті серед економічних факторів найбільш істотними були і залишаються нестача власних грошових коштів для розвитку і брак фінансової підтримки з боку держави. Також в числі значущих чинників знаходяться: великі витрати для впровадження інновацій, низький рівень доступності позикових коштів та висока вартість залученого капіталу.

Серед внутрішніх факторів найбільш проблематичними є рівень кваліфікації персоналу, а невизначеність ринків збуту продукції. Істотними проблемами є брак інформації про нові технології і нерозвиненість інтеграційних зв'язків. Суттєвою є проблема правового захисту у сфері інтелектуальної діяльності. Також до факторів слід віднести низький рівень розвитку інноваційної інфраструктури країни [5, 13]. Суттєвим стримуючим фактором інноваційної діяльності є низький ступінь визначеності щодо економічних перспектив впровадження інновацій.

Залежно від поєднання зовнішніх і внутрішніх факторів, що діють на підприємство, частка інноваційної складової в його конкурентній стратегії може бути різною. Наприклад, інтенсивний розвиток підприємств наукомістких галузей економіки України передбачає якісно інший рівень використання значних обсягів ресурсів. Це відповідно призводить до збільшення інноваційного та виробничого потенціалу підприємства. При цьому формування інноваційного потенціалу пов'язане зі створенням і придбанням об'єктів інтелектуальної власності, тобто появою на підприємстві нових

активів, в першу чергу нематеріальних. Збільшення виробничого потенціалу відбувається в першу чергу за рахунок придбання виробничих структур нових основних засобів, нових видів матеріальних ресурсів і т.д. Високий потенціал малого підприємства є основою для ефективного використання підприємством технологічних та інших видів інновацій, тому що, маючи сучасні активи, підприємство стає більш сприйнятливим до різних нововведень.

При розробці інновацій доцільно враховувати патентну та ліцензійну чистоту та захист інтелектуальної власності.

Можливий диверсифікований розвиток малого підприємства передбачає розширення номенклатури, що випускається підприємством, існуючих технологій та організаційно-виробничих структур. Причому це розширення передбачає розробку нових продуктових і процесових інновацій. У ряді випадків це призводить до необхідності зміни організаційно – виробничої структури, удосконалення управління, зміни принципів організації виробничого процесу [3].

В рамках диверсифікованого розвитку підприємства важливу роль у підвищенні ефективності діяльності підприємства поряд з технологічними інноваціями грають організаційні та управлінські інновації.

Розробка і реалізація ефективної інноваційної стратегії малого підприємства неможлива без значних інвестиційних вкладень. Тому щоб інноваційна стратегія виступала як вагомий фактор ефективності, мале підприємство має розглянути можливість здійснення взаємопов'язаних інвестицій в різні сфери своєї діяльності (розробка або придбання технологічних інновацій; створення сучасної організаційно – виробничої структури; створення збутової і маркетингової мережі).

У процесі інноваційної діяльності мале підприємство може розвиватись з найбільшою результативністю, якщо буде чітко орієнтуватись на певний об'єкт і враховувати вплив факторів зовнішнього та внутрішнього середовища. Найбільш характерними показниками інновацій є: новизна, можливість модифікації, можливість дифузії, прогресивність, конкурентоспроможність, адаптивність до нових умов виробництва, а також показники економічної, соціальної і екологічної ефективності. Зазначені показники впливають на кінцеві результати діяльності підприємства: на собівартість і ціну продукції, її якість, обсяг продажів і прибутку, рівень рентабельності [8, 9].

Для вдосконалення інноваційної діяльності на малому підприємстві необхідна наявність безперервних процесів удосконалень в інноваційній та інших сферах діяльності малого підприємства. Також є необхідною розвиток системи стимулювання та мотивації персоналу з метою захоплення до інновацій. Доцільно приділяти значну увагу модифікації системи маркетингової служби. Стратегічний менеджмент, регламентація процедур розробки, розгляду, затвердження, реалізації та моніторингу інноваційних проєктів під-

лягають своєчасному контролю і реагуванню з метою запобігання появи непередбачуваних ризиків та додаткових витрат.

Під напрямками інноваційної діяльності малих підприємств розуміються інноваційні проекти, які спрямовані на розробку і впровадження нових продуктів і процесів. Доцільно вести порівняльний аналіз прибутковості кожного з напрямків інноваційної діяльності, визначити ймовірний приріст прибутку по кожному напрямку інноваційної діяльності та вибрати той проект, який забезпечить найбільшу ефективність [6].

Проведення подібної роботи для вітчизняних малих підприємств особливо актуально, так як більшість з них знаходиться в кризових умовах і має обмежені фінансові ресурси, які можуть бути спрямовані на проведення вдосконалення інноваційної діяльності і багато з яких стоять перед необхідністю вибору найбільш оптимальних шляхів розвитку через інноваційні перетворення. У даному випадку порівняння прибутковості альтернативних напрямків вдосконалення інноваційної діяльності є найважливішим інструментом обґрунтування рішень в інноваційній діяльності.

Таким чином, інноваційна діяльність – це процес, спрямований на розробку і реалізацію на ринку результатів наукових досліджень і розробок та науково – технічних досягнень у новий чи удосконалений продукт, у новий чи удосконалений технологічний процес, який використовується підприємством. З точки зору управління інноваційна діяльність являє собою складну динамічну систему дій та взаємодії різних методів, факторів і персоналу, який займається: науковими дослідженнями; створенням нових видів продукції; удосконаленням предметів праці, технологічних процесів і форм організації виробництва на основі новітніх досягнень науки, техніки і передового досвіду; плануванням, фінансуванням і координацією науково-технічного прогресу на підприємстві; вдосконаленням економічних важелів і стимулів; розробкою системи заходів з регулювання комплексу заходів, які спрямовані на прискорення інтенсивного розвитку підприємства і підвищення його економічної ефективності.

Доцільно зауважити, що успіх інноваційної діяльності малого підприємства залежить від обсягу та доступності необхідних ресурсів, якими володіє підприємство, від здатності до швидких змін, гнучкості менеджменту і його адаптації до нових умов, неординарності створюваних інноваційних рішень, вміння оцінити і спрогнозувати комерційну вигоду, ефективності організаційно – управлінських механізмів, завдяки яким реалізуються інноваційні, рівня розвитку інноваційної інфраструктури, яка підтримує діяльність підприємств цієї сфери.

На реалізацію інноваційної діяльності малого підприємства має великий вплив інноваційна полі-

тика держави. Створення ефективного державного механізму поширення і впровадження інновацій і механізму охорони і захисту прав інтелектуальної власності на науково-технічні досягнення стають найбільш важливою характеристикою сучасної держави [2]. Рівень інноваційної діяльності є показником стратегічного рівня економічної потужності країни, її національного статусу. Від розвитку інновацій залежить, чи буде Україна в майбутньому сировинним придатком сучасних економік чи сама стане економічно розвинутою конкурентоспроможною державою. Постійна трансформація органів державного управління науково-технічною та інноваційною діяльністю, відсутність виваженої і довгострокової політики не сприяють впровадженню інновацій на малих підприємствах. Крім того, масштаби державної підтримки малих підприємств дуже незначні. Тому на рівні держави необхідно постійно розробляти комплексні заходи, які будуть спрямовані на сприяння розвитку інноваційної діяльності на малих підприємствах. Також потрібна суттєва підтримка малих підприємств які прагнуть займатись розробкою та впровадженням інновацій в напрямку допомоги встановлення контактів з потенційними споживачами інноваційної продукції, організації семінарів / конференцій, маркетингових досліджень, пошуку партнерів, інвесторів і т.д.

Висновки

Малі підприємства все частіше вдаються до інноваційної діяльності як до одного із факторів економічного розвитку. Впровадження і розробка інновацій створюють конкурентні переваги малим підприємствам, надаючи можливість заповнити збільшити частку ринку своєї продукції та зайняти нові сегменти ринку.

Сучасні тенденції розвитку економіки вказують на те, що малим підприємствам, які розробляють та впроваджують інновації необхідна державна підтримка. Факт низької інноваційної діяльності малих підприємств в сукупності з факторами її зростання повинні знайти відповідну оцінку у держави. Без зміни інститутів, що забезпечують ефективний інформаційний, правовий, кадровий, кредитний, фінансовий та податковий механізми, неможливий розвиток малих підприємств.

Необхідно усвідомлювати, що здатність до інновацій є потужним фактором конкурентоспроможності та розвитку, якого вкрай не вистачає малим підприємствам. Також необхідно усвідомлювати, що витрати, які спрямовуються на розробку нових продуктів і процесів, це інвестиції в майбутнє підприємства. Таким чином, в сучасній ринковій економіці саме інноваційна діяльність є визначальним фактором, який забезпечує умови для стабільного і довгострокового економічного розвитку малих підприємств.

Список літератури:

1. Амоша А. Інноваційний шлях розвитку України: проблеми та рішення / А. Амоша // Економіст. – 2005. – № 6. – С. 28-32.
2. Бурлака В. Пріоритети інноваційного розвитку в українській економіці / В. Бурлака // Діловий вісник. – 2010. – № 12 (199). – С. 18-22.
3. Варналій З.С. Мале підприємництво: основи теорії і практики /З.С. Варналій. – 4-те вид., стер. – К. : Т-во «Знання», КОО. – 2008. – 302 с.
4. Зянько В.В. Інноваційне підприємництво в Україні: проблеми становлення і розвитку: монографія / В.В. Зянько. – Вінниця : УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2005. – 263 с.
5. Крикуненко Д.О. Проблеми впровадження інновацій на підприємствах / Д.О. Крикуненко // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2011. – № 4, Т. I. – С. 45-49.
6. Міщенко Я.О. Аналіз розвитку інноваційної діяльності малих підприємств // Інвестиції: практика та досвід. – 2010. – №3. – С.19-22.
7. Маслак О.О. Чинники впливу на інноваційну діяльність промислових підприємств / О.О. Маслак, К.О. Дорошкевич // Науковий вісник НЛТУ України. – 2012. – Вип.22.8. – С.269-274.
8. Наукова та інноваційна діяльність в Україні: статистичний збірник. – К. : ДП «Інформаційно-видавничий центр Держстату України», 2012. – 305 с.
9. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.apteka.ua.
10. Федулова І.В. Дослідження інноваційної активності промислового підприємства / І.В. Федулова // Технічні та прикладні питання економіки. – 2010. – Вип. 26. – С. 121-127.
11. Федулова Л.І. Проблеми і передумови формування в Україні економіки новітнього технологічного укладу / Л.І. Федулова // Управлінські інновації. – 2012. – Вип. 1. – С. 9-20.
12. Череп А.В. Розвиток інноваційної діяльності в Україні в сучасних умовах / А.В. Череп, С.І. Васильєва // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. – № 5, Т. 3. – С. 7.
13. Чумак Л.Ф. Інноваційна діяльність підприємства в сучасних умовах // Бізнес Інформ. – 2012. – № 12. – С. 209-212.

Надано до редакції 20.02.2014

Яковлев Анатолій Іванович / Anatoly I. Yakovlev
yakovlev@kpi.kharkov.ua

Посилання на статтю / Reference a Journal Article:

Інноваційна діяльність як фактор економічного розвитку малих підприємств [Електронний ресурс] / А.І. Яковлев // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2014. – № 2 (12). – С. 115-119. – Режим доступу до журн.: <http://economics.opu.ua/files/archive/2014/n2.html>